

რამდენიმე დოკუმენტი „მუჰიმე დავთრებიდან“ სამხრეთ საქართველოს შესახებ

ქვემოთ ვაქვეყნებთ რამდენიმე დოკუმენტს სამხრეთ საქართველოს შესახებ. დოკუმენტები ამოკრეფილია იმ სამასამდე ტომიდან, რომლებიც ინახება სტამბოლის მინისტრთა საბჭოს არქივში. ეს წყაროები ითვლება ერთ-ერთ საუკეთესო მასალად როგორც ოსმალეთის იმპერიის, ასევე საქართველოს ცალკეული რეგიონების, კერძოდ, კახეთის, ქართლის, იმერეთის, გურიის, აჭარის, სამეგრელოს, სამხრეთ საქართველოს - ტაო-კლარჯეთის შესახებ. „მუჰიმე დავთრებში“ თითქმის ყველა ტომში საგანგებოდაა საუბარი საქართველოს შესახებ. ჩვენ თავის დროზე ყველა ეს ცნობა ამოვკრიფეთ აღნიშნული დოკუმენტებიდან და იგი ჩვენს განკარგულებაშია. დღემდე მხოლოდ მცირე ნაწილის გამოქვეყნება მოვახერხეთ¹.

თითოეულ დოკუმენტს თან ახლავს თარიღი და შიფრი. ნაწერია არაბული დამწერლობის ურთულესი ხელით. აქვე გთავაზობთ დედნებს ქართული თარგმანით. პირველ დოკუმენტში საუბარია 1565 წლის ამბებზე სამხრეთ საქართველოში. არტაანის სიფაპები ალი, სუვარი, მუჰარემი და სხვანი ტყიანი არტაანის ნაჰიეში ფლობდნენ სოფლებს: ჩაფისთარს, ისქარინს, ოთალის, ბეჰრეხათუნს, პულვანის, ველის, გეგვენეს, გაზუბის და სხვა სოფლებს 12 და 15 წლით, რომლებზეც სამეუფეო ბერათები იყო გაცემული. ეს სოფლები მათი თიშარები იყო, ისინი პატიოსნად იხდიდნენ გადასახადებს. კერძოდ, მათ ევალებოდათ ხარაჯას გადახდა. ვარაზა და ქეიჰუსრევი ამ ტერიტორიებზე შეიჭრნენ. ისინი ითხოვდნენ ტერიტორიების უკან დაბრუნებას, მაგრამ ეს შეუძლებელი იყო. აქ უკვე ბატონობდა ოსმალური სოციალურ-პოლიტიკური სისტემა. თავდამსხმელები უძღურნი იყვნენ უკან დაბრუნებინათ მათი უწინდელი ქართული მიწები.

სხენებული ტერიტორიები უკვე საბოლოოდ ოსმალთა ხელისუფალს ეკუთვნოდა. ვარაზა და ქეიჰუსრევი ტყუილად ირჯებოდნენ თავდასხმებით. მათი უკან დაბრუნება გამორიცხვული იყო. ქართველი წარჩინებულები საბოლოოდ განწირულნი იყვნენ. ქართული მიწები უკვე გადაქცეულია თიშარებად და ზიამეთებად, საბოლოოდ გაბატონებულია ოსმალური ფეოდალიზმი. ვარაზასა და ქეიჰუსრევს ჯერ კიდევ აქვთ რალაც იმედი თავიანთი ტერიტორიების უკან დაბრუნებისა, მაგრამ ეს ყოვლად შეუძლებელია, მათ ისტორიულ ტერიტორიებზე დამკვიდრებულია ოსმალთა.

მეორე დოკუმენტიც ამავე თარიღისაა. მასში საუბარია ლევან კახთა მეფეზე, სადაც მას მიმართავენ, რომ შაჰ ისმაილის დროიდან ქართველები მუდამ მორჩილნი იყვნენ. მას ერთი შვილი მოუკლეს, მეორე შვილი კი გაამამამდიანეს. იგი დიდი მეთვალყურეობის ქვეშ იყო. აქვე აღწერილია ურთიერთობა ირანსა და ოსმალეთს შორის.

¹ ნ. შენგელია, ხუთი დოკუმენტი „მუჰიმე დავთრებიდან“ სიმონ ქართლის მეფის შესახებ. შოთა მესხია, 90. საიუბილეო კრებული მიძღვნილი შოთა მესხიას დაბადების 90 წლისთავისადმი. 2006; გვ. 375-395. ნ. შენგელია, ოთხი დოკუმენტი „მუჰიმე დავთრებიდან“ თბილისის შესახებ. დავით კობიძე 100, საიუბილეო კრებული. მიძღვნილი დავით კობიძის დაბადების 100 წლისთავისადმი. თბ. 2008; გვ. 287-301. ნ. შენგელია, რამდენიმე დოკუმენტი „მუჰიმე დავთრებიდან“ სიმონ ქართლის მეფის შესახებ. პოეტური სულის მეცნიერი. გიორგი ნადირაძე 80. თბ. 2012; გვ. 272-283.

საუბარია იმაზეც, თუ როგორ უგზავნის ოსმალეთის ხელისუფლება ჰუქმს იმერეთის მეფეს, რომ გაძლიერდეს ვაჭრობა ამ ქვეყანასთან. ოსმალეთის ხელისუფლება მზადაა, ურთიერთობა გაძლიერდეს იმერეთის სამეფოსთან.

მომდევნო საბუთში საუბარია საქართველოს მეფე გიორგიზე, რომელზეც ჰუქმი გაიცა. მას წიგნი გამოეგზავნა, რომ მოსაზღვრე ტერიტორიებზე დიდი ხანია სიმშვიდეა. დოკუმენტის თანახმად საქართველოსა და ოსმალეთის საზღვარი მდინარე არადეთი იყო. საქართველოს მხარე შაჰის მიერ მოხრებული იყო. თავის დროზე აქ ბრძოლები მიმდინარეობდა, მათთან მტრობის გამო ექვსი ციხის გარშემო სოფლები და ნაპიეები მთლიანად განადგურებული და დანგრეული იყო.

1568 წლით დათარიღებულ საბუთში საუბარია ქართველი წარჩინებულების ვარაზასა და ქეიჰუსრევის მიერ ჩადენილ ხოცვა-ჟლეტაზე. ადგილობრივი მოსახლეობა დაარბიეს, სოფლები დაანგრეს და გაანადგურეს. მოსახლეობას დიდი ზიანი მიაყენეს. მათ დიდი ბოროტება ჩაიდინეს. არტაანის ყადი და დაბრაქეთის ციხის მოსახლეობა საშინელ პირობებში ამყოფეს. ხელისუფლებამ ამაზე დავთარიც კი შეადგინა. ეს დავთარი არ უნდა დაიკარგოს. იგი განსაკუთრებული ყურადღების ქვეშ უნდა იყოს, სადაო მიწები უნდა შემონდმდეს. შარიათის მიხედვით საკითხი გაირკვევა. იმედია, ცილისწამება და ვერაგობა მშვიდობიანობითა და სიკეთით შეიცვლება, შემონდება სრული იქნება. თუ როგორი სამართალი იქნება, რა რეალური მდგომარეობა იქნება იმის მიხედვით ჩაინერება.

შემდეგი დოკუმენტი ეხება არზრუმის ბეგლარ-ბეგისადმი ჰუქმის ბოძებას, არტაანის ბეგის მიერ ბედნიერების კარისადმი წიგნის გაგზავნას. მათ ყაჩაღობასა და ვერაგობას მიჰყევს ხელი, მათ ყაზვინამდე ხალხი გააგზავნეს. ისინი გარკვეულ სოფელში ეგრეჟში დაბანაკდნენ. ვინმე მეჰმედმა თიმურ ხანს აუწყა, რომ იგი ხშირად ყიზილბაშებთან იგზავნებოდა. ურთიერთობის დარეგულირება ხდებოდა შარიათის სამართლის საფუძველზე. მათ შორის მდგომარეობის გამოსწორების მიზნით დაიწყო ერთმანეთთან მოლაპარაკება. სიფაჰებიც დაატყვევეს არზით. დოკუმენტის ავტორის მიხედვით, პატიოსანი შარიათით ვინმეს მტრად ნუ გამოეკიდებით. საჭიროა არზას საფუძველზე იმოქმედოთ. ეს დოკუმენტი შედგენილია 1571 წელს. მდგომარეობა უაღრესად დაძაბულია. მიდის დაუნდობელი ბრძოლა თითოეული მიწის ნაკვეთისათვის. ქართველი წარჩინებულები ყველაფერს აკეთებენ დამოუკიდებლობისა და თავისუფლების შესანარჩუნებლად.

ამრიგად, ჩვენ ზემოთ ძალიან მოკლედ შევეხეთ იმ ურთიერთობას, რომელიც არსებობდა ადგილობრივ მკვიდრ მოსახლეობასა და ჯერ კიდევ ნახევრად დამოუკიდებლობა შენარჩუნებულ ქართველ წარჩინებულებს შორის. იყო უშეღავათო დამოკიდებულება გაოსმალეზულ ქართული წარმოშობის მწარმოებელ საზოგადოებასა და ნახევრად დამოუკიდებლობა შენარჩუნებულ სამხრეთ საქართველოს აზნაურებსა და თავადებს შორის. ეს ბრძოლა მანამ გრძელდებოდა, სანამ ოსმალთა ხელისუფლებამ საბოლოოდ არ დაიმორჩილეს ქართული ფეოდალური საზოგადოება, სანამ საბოლოოდ არ მოსპეს ქართული ფეოდალური საზოგადოებისათვის დამახასიათებელი ადათ-წესები და საბოლოოდ არ დაამყარეს ოსმალური ფეოდალური ინსტიტუტები.

ქართული თარგმანი დაინერა.

ხსენებულ სიფაპთაგან სუვარი ჩერიბაშის სახელწოდების პირს ებოძა საბუთი. დაინერა 17 ჯემაზი ულ ახირს, ნელი 972¹.

არზრუმის ბეგლარ-ბეგს ჰუქმი ებოძა მასზე, რომ ამჯერად წერილი გაიგზავნა: არტაანის სიფაპთაგან² ალი, სუვარი, მუჰარემი და ზოგიერთი სიფაპიები ტყიანი არტაანის ნაპიქში³: ჩაფისთარი, ისქარინი, ოთალი; ბეჰრეხათუნი, პულვანი, ველი, გეგვენე და გაზუბი და სხვა სოფლების ზოგიერთი 12 წლის წინ, და ზოგიერთი 15 წლის წინ სამეუფეო ბერათით⁴ და სამეუფეო დავთრით თხოვნით, მათი თიმარები იყო⁵. რადგანაც ისინი ხარაჯას იხდიდნენ, ქეიჰუსრევისა⁶ და ვარაზას⁷ სახელწოდების ქაფირები მასში შეიჭრნენ. მათ მფლობელობაზე უარს ამბობდნენ. სანჯაყ-ბეგმა⁸ ამაზე გადწყვეტილება მიიღო, რაზეც წერილი გაიგზავნა. როდესაც ამაზე კითხვა დაისვა, ჩვენ თქვენი ქვეშევრდომები ვართო, გაიცა ასეთი პასუხი. რადგანაც ახალ სამეუფეო დავთარში აღნიშნულ სიფაპიებს თიმარი რეგისტრირებული ჰქონდათ, მუდმივად ერეოდნენ, იღებდნენ მონაწილეობასო, იყო ამაზე ცნობა. ეს გადწყვეტილი იყო. ამრიგად, აღნიშნული სოფლების მშვიდობიანი არსებობა სოფლის მეურნეობის არსებობის ადგილი იყო. ჩემი სამეუფეო კარის მხარეს დაპყრობილი და დაკავებული ახალი სახელმწიფო დავთარში თიმარისთვის დაკავებული ადგილები რეგისტრირებულია. მშვიდობიანობის პირობებში ამ მხარის დაკავება და მის მფლობელობაში ყოფნა საჭირო. შაჰკული სულთანმაც ყვარყვარეს⁹ წერილი გაუგზავნა. ამასობაში დადებული შეთანხმება მშვიდობის გაუმჯობესება უპირველეს ყოვლისა იყო საქველმოქმედო საქმიანობა. ამ მხარის დაკავებისას ადგილებზე ჩარევა საჭირო არ იყო, იგი აკრძალული და შეუძლებელიაო, ითქვა. როდესაც ამას ამბობდნენ მათი მხრიდან მშვიდობიანობის გზით შეუსრულებლობის მიზეზი რა იყო!

აქედან გამომდინარე ვბრძანებ, რომ როდესაც ჩემი პატიოსანი ჰუქმი მოაღწევს, თავად მის მხრიდან ქეიჰუსრევისა და ვარაზას კვლავ წერილი მიენერა. შაჰკული სულთანსაც წერილი გაეგზავნა. მშვიდობიანმა მოსახლეობამ მოშენება და მეურნეობის

¹ 17 ჯემაზი ულ ახირი 972 წლისა ---- 20.7. 1565 წლისა

² სიფაპი მხედარი 2. ფეოდალური ლაშქრის წევრი. თიმარის ან ზიამეთის მფლობელი; 3. აქეჰი პოლიქს³ რეგულარული ცხენოსანი ჯარის - პირველი პოლიქს მეთაური. ამათ „ულუფელი სიფაპი“ ეწოდებოდათ. ფეოდალური ლაშქრისაგან განსხვავებით ძირითადად ნარჩინებულთა და მსხვილ ფეოდალთა შეილები იყვნენ. აქ შედიოდნენ აგრეთვე სასახლის ნარჩინებულ მსახურები.

³ ნაპიე - ქვეყანა, მხარე, ოლქი, რომელიც კაზას შემადგენლობაში შედიოდა და რამდენიმე სოფელს აერთიანებდა. რაიონის ტიპის ადმინისტრაციული ერთეული. უმცირესი ადმინისტრაციული ერთეული ოსმალეთში. ნაპიეს სინონიმად დღეს „ბუჯაკს“ ხმარობენ.

⁴ ბერათი - ქართული ბარათი, სიგელი, გაცემული სახელმწიფოს უმაღლესი ინსტანციის მიერ ამა თუ იმ პირისათვის მინის მფლობელობის უფლებისათვის ან სხვა საქმეების გამო.

⁵ თიმარი - სამხედრო სამსახურის სანაცვლოდ გაცემული მიწის ნაკვეთი, რომლის წლიური შემოსავალი იორ ან სამი ათასიდან 19999 ახჩას შეადგენდა. თიმარის მფლობელებს ეწოდებოდათ „სიფაპი თიმარ“, „თიმარლი სიფაპოლურ“, იხ. ვ. გაბაშვილი, ქართული ფეოდალური წყობილება XVI-XVII საუკუნეებში. თბ. 1958; გვ. 185-188; ს. ჯიქია, XVIII საუკუნის თურქული დოკუმენტი ოქროს ციხის შესახებ. თსუ-ს შრომები; №91 აღმოსავლეთმცოდნეობის სერია; 11. 1960; გვ. 178-179; მისივე, იბრაჰიმ ფეჩევის ცნობები საქართველოსა და კავკასიის შესახებ; თბ. 1964; გვ. 104-111.

⁶ ქეიჰუსრევი - სამცხის ერთ-ერთი ნარჩინებული.

⁷ ვარაზა - სამცხის ერთ-ერთი ნარჩინებული.

⁸ სანჯაყ-ბეგი - სანჯაყის მეთაური, სანჯაყის სამხედრო-ადმინისტრაციული განმგებელი, იგი უშუალოდ ვილაიეთის ბეგლარ-ბეგს ემორჩილებოდა. სანჯაყ-ბეგს ზოგჯერ მუთასაროფსა და მირლივასაც უწოდებდნენ.

⁹ ყვარყვარე - სამცხის თაბაგი.

დადგენილი ოსმალური ტექსტი:

პაზლის მერა აღიზნა დასულიე ვრღნ წი 20 شعبات سنة
اتلر كهيه و كمر فوزالد ايله
كورتجا بگلرئند لوند كلذكه حكيم كه امير امراة الكرام : بهاريا كمر بگلرئيكلا
اسكندر دا اقبليه مکتوبكوز كلوب
شله اسمعيت زمانئند بر و اوب جانبه متابعت و انفاعت اوزره اولوب دفعتانده
عهد ايلنخر ايكن بر اوغلکز بي كناه
فتن و بر داه جماعت ايله اسلامه كلنخر ايكن حير اولنوب انواي تعهد تجا و زلرن
اولماغيء انلردن قطع نظر
قلوب محبوب و مزبورث ظاهر محسوسنده بر كاه جهانفا عمود استغفال ايله يوب بوندن
غيرن واق اولان بمر كوروش
و ماجرات انها و اعلام قلعتن موسانئيه نخر واقع حال استات حله اون
اقبالر حانئيه عرض ايدوب مکتوبكوزله ادملريكوز
ارباب اتدوك اچلدن بياي اولناي احواله علم غريب عالم ارامز شام اولمئدر
باركاه ساد پناحيمز دا بما مفتوح و مكشوف
اولوب كسزهك كئمه سيده و كئمه نده متن ورد اولمات قاعده و سابقه و مرضيه مزدور
لكد جناب سلطنت صاحب شاه
حضرتكريمه بنياي صلح و صلح استقام اوزره اولوب صلحتن مقدم سز انلر جانبه
تاي و متعالت بولنما غله عهد و صلحه متاير
رض اولمه رضات شريفنر بوندر عهد و پيمان اوزره ناپس قدم اولور حالئت اولميوب
كاه بر سرته و كاه جابج اخره
اتبان صورت حلوس عهد و بيغييت علامه دكلدر محبوب اولان اوغلنر نخر صلحتن سايد
استانه و سعادت مزه عيوديت
ادنلردن اولميوب حسن ارادتي ايله انلرت خدا مند ايكن كناه مباحات اوزره صلوم
اولمئيه اطلاع
اولنماس متايب دك اتدوك واضعدر خوبله كن جوزن حوسم اچوب محبوب ايدوكه
صلوم اوله مرور باشا پامزود
بر منصب ايله رعيت اولنماس انلر جانبه اشعار اولمئد جا بزمر حالها باخر اچوب
ملكه حكيمه بونمز كئندر يلوب يو جانبه
كلمت مراد ابدن تجاره و ادملريكوزه املا نخر نعرس اولنما يوب تاي زحم
و عريموب امير سال مرور اندرمك
امريز اولوب يو بابده تنبيه و تاكيد اولنمئدر صلحتن كلان ادملريكوز حسن اجازت
مهابونمزله ارباب اولمئد يلر
وصور بولدقده احوال كزه انتظام ويريب اسيده حان او سز

ქართული თარგმანი

დაინერა

მირზა ალის ხალხს ველის ებოძა. დაინერა 24 შაბანს, წელი 972¹.

ატლასის ქისა და ვერცხლის ყულაბასთან ერთად.

გურჯისტანის ბეგთაგან ლევან მეფისადმი² წარდგენილი ჰუქმი

წარჩინებულ ემირთა შორის უპირველესმა დიარბეტირის ბეგლარ-ბეგმა ისქანდერმა, იყოს მასზე მუდამ ილბლიანობა, ჩვენ წერილი გამოგვიგზავნა. შაჰ ისმაილის დროიდან იმ მხარიდან მოყოლებული მორჩილებაში იყვნენ. მოულოდნელად პირობა რომ შეასრულეს, მაშინ, მისი ერთი შვილი მოკლეს და ერთიც ისლამში მოექცა. იგი დააპატიმრეს მათი თავდასხმების დროს მათგან სასტიკი მეთვალყურეობის ქვეშ მოექცნენ. ამ საკითხთან დაკავშირებით, სამეფუფო კარზე ჩვენი მბრძანებლისგან დახმარება ითხოვეს. ამას გარდა გადანყვეტილებები მიიღეს. მომხდარი ამბების შემდეგ დედაქალაქში ჩვენს ილბალზე მის მხარეს არზა³ გაიცა. თქვენი წერილის მიხედვით, თქვენი ხალხი გაიგზავნა, იმთავითვე მთხრობელნი არსებულ ვითარებას შინაგანი სიდიადით ჩვენს შორის გადმოსცემდნენ. დიდებული მუდმივად დამარცხებული და გამოაშკარავებული იყო. ვინმესთან მისვლა-მოსვლა აკრძალული ჰქონდათ. უწინდელივით სასურველი იყო, თუმცა სასულთნოს მხარე შაჰის უდიდებულესობით მშვიდობიანობის მომხრენი იყვნენ. მშვიდობიანობაზე იმთავითვე თქვენთვის ცნობილი იყო, თქვენს მხარესთან დაკავშირებული მშვიდობიანობა და საზავო საქმიანობასთან დაკავშირებული შეუსაბამო საქმიანობა ჩვენს პატიოსნებაში არ იყო. ფიცი და რწმენა წარსულში იყო. დღევანდელ ვითარებას არ შეესაბამება. რაც ერთი მხრიდან და არც მეორე მხრიდან თანხმობის არსი ფიცისა და რწმენისა არ იყო. დაპატიმრებული თქვენი შვილი მშვიდობიანად უწინდელი ჩვენი ბედნიერების კარიდან განთავისუფლებული არ იყო. კეთილი სურვილებით, ტყუილებით, მათი ცოდვების წყალობით, რადგანაც თავისუფლება ერგოთ, კი არ დაინიშნენ, ბნელი პირები იყვნენ, ეს ნათელი იყო. ასე, რომ ყურანის საკითხისთვის დაპატიმრებული ბნელი ამბების მქონე პირები თუ არიან სულგრძელები ჩვენი საფადიშაჰოდან თანამდებობის შესრულება მათი მხარისათვის წერილობითი შეტყობინება აუცილებელია. ამჯერად ბაში აჩუკის მეფეს⁴ ჩვენი სახელმწიფოს ჰუქმი გაეგზავნა. ამ მხარისათვის მხარის დაჭერა სასურველი იყო, ვაჭრობისათვის და მათი ადამიანებისათვის თავდასხმელები არ ეწარმოებინათ. მათთვის დაქვემდებარებულები არ ყოფილიყვნენ. წყალობა და თავისუფლება იყოს მათთან, ესაა ბრძანება. ამასთანავე მათთან იყოს საქმე დასრულებული და გაძლიერებული. თუმცა მოსული თქვენი ადამიანები, სასიამოვნო სურვილის გამო ჩვენი სამეფუფოსთვის მათი გაგზავნა საჭიროა. ეს როდესაც გახდება ცნობილი, საჭიროა თქვენი მდგომარეობისთვის წესრიგი დაემყარებინათ. დამშვიდებული ბრძანდებოდეთ.

¹ 972 წლის 24 შაბანი - 27.3. 1565 წელი.

² ლევან მეფე - კახეთის მეფე, ლევან კახთა მეფე /1520-1574/.

³ არზა - დაბალი ინსტანციიდან მაღალ ინსტანციაში გაგზავნილი არზის, თხოვნის წერილობითი მიმართვის სახელწოდება.

⁴ ბაში აჩუკის მეფე - ივლისსმება იმერეთის მეფე.

ქართული თარგმანი

დაინერა

იმირზა ალის ქეთხუდას ველის ებოძა. დაინერა 24 შაბანს, წელი 972.

ატლასის ქისა და ვერცხლის ყულაბა გაიცა.

გურჯისტანის ბეგთაგან გიორგი მეფეს ჰუქმი ებოძა მასზე, რომ ამჯერად ჩემს სამეფუფეო კარზე წიგნი გაიგზავნა. დიდი მორჩილებითა და სრული დაქვემდებარებით და უქვედაესი მზადყოფნით იყვნენ. თუმცა დიდი ხნიდან ლუარსაბ მეფისა¹ და ჩვენს ვილაიეთს შორის არადათის სახელწოდების გრძელი მდინარე საზღვარი იყო. იმთავითვე თქვენი მხარის ოლქიდან და იქითა მხარისაკენ ხსენებული ლუარსაბის ვილაიეთი იყო. ლუარსაბის ვილაიეთი შაჰის მიერ განადგურებული როდესაც იყო, საზღვრიდან თავდასხმები მიმდინარეობდა. მტრობისაგან ექვსი ციხის გარშემო მყოფი სოფლები და ნაჰიეები მთლიანად დაანგრიეს, მოსახლეობა დაატყვევეს. დღითიღე ჩვენს ვილაიეთს თავისი ნაკლოვანებებით შემოუერთდაო, ითქვა. ეს ჩვენთვის გაუგებერია. მაგრამ თქვენს წერილში რა დროიდან იყო განადგურება და ნგრევა ამაზე თხრობა ჩვენთვის უცნობია. თუ აღნიშნული თქვენი ციხეები და ადგილები განადგურებული და გაოხრებული ჩვენს დროს იყო, მშვიდობის ყველაზე ადრინდელი თუ იყო; დღემდე რატომაა გადაწყვეტილი ასე. შაჰი არსებული სამშვიდობო მოლაპარაკებებს იმ მხარეებში ჩემი ბედნიერების კარზე მორჩილებით და სინმინდით მყოფ რეაიას კეთილდღეობას მიიჩნევს. ქვეყნის წესრიგისათვის მშენებლობა მიმდინარეობს.

აქედან გამომდინარე ვბრძანებ, რომ ჩემი პატიოსანი ჰუქმი როდესაც მოაღწევს, იცოდეთ, გაცემული არზის გარშემო დადებული სამშვიდობო და სამეგობრო შეთანხმებამდე მომხდარი ამბები თუ სამშვიდობო ამბებამდე მოხდა, კაზაში იმ მხარეში კითხვები თუ არ იყო, ამის საფუძველი არ არსებობდა. თუმცა არსებული სამშვიდობო მხარეებიდან მდგომარეობის შესახებ საკითხები არსებობდა, სამშვიდობო მოლაპარაკებების მოცდა თუ შესაძლებელია, დადებული სამშვიდობო მოლაპარაკებებზე და მტრობაზე თუ უარს განაცხადებდნენ, საკითხი გადაწყვეტილია. შამის მიხედვით ახსნა-განმარტება სამეფუფეო კარიდან გასწორებული არაა. მეფე ლევანის ზოგიერთი პირები ბედნიერების კარზე მოსვლის მსურველები თავისი ქვეყნიდან გზების მიცემაზე უარს ამბობენ. ამბები ისე წარიმართა, რომ კეთილდღეობა და თქვენი მორჩილება აუცილებელია, ბედნიერების კარზე მოსვლა სასიკეთოა ადამიანთათვის და ვაჭართათვის თავდასხმებს რომ არ ჰქონდეს ადგილი. მშვიდობა და სიკეთე იყოს. ამასთან მცდელობა თქვენი თავაზიანობისა იყოს წარმოჩენილი.

დაინერა

¹ ლუარსაბ მეფე - იგულისხმება ქართლის მეფე ლუარსაბ I.

დადგენილი ოსმალური ტექსტი.

بازلى على كتخابه و رلى فى اءالعه
ارضوم بلكريكينه و قابينه حكم كه
حاليا كورس طابغهءند رزه و كهبرو ازناورينك مالك مروده رعاباىند
نجهءك ما و مالهء
ونجهءك طوارلرء غارت ادوب و نجه قرا تحريب اهلويوب رعابا و براىه
انواع ظلم و تمس و حيق تاذيلرء اولمويوب اردهان
ناخبر ايله طبركت قلمءى دذارى واقع اولان ظلم و حيفلرء مفضلر دفتر
اهلويوب مهرانءى ده نء سعادتءه ارسان ايلدوكلرء اجلء
مذكور دفترء بر مورءى عيتى ايله اعراج اولنوب معلنه تفتيش اولنء
اهويوب سزه كوندلرء ايله اولء
ببورلوم كء
حكم شريفم ايله واردقهءه المذكور دفترء نءر ادوب بو بابه احضار لازم
اولانلرء كتوروب حاساسيهءه برابر اهلويوب عنايء ايلينلرء
شرعه بولدورماسى لازم اولانلرء بولدوروب بر دفعه شرعه سورهلويوب نءر اولنء
اولمابوب و امر ايله ناخبر اولنءى اولمهان مءوالرء
طهران ناخيس معرفتيءه بر حيب شرع شريفءم اونا و وجهيهءه حء اوزره تفتيش
اهدوب كورءى فى الواقع عرض اولندوغى كى ايله كه بحاب الشرع
اخرء ثابت و ظاهر اولاصحاب حقوقه شرعه متوجه اولان حقلرءء حكم اهدوب
بيقصور المويردكء صكره بو فساد
ايدنلرء ساى اولوب محتاجى عرض ايله بازوب بلدرءى ذكء ايله اولبابءه
عولكى مقتضائى شرع شريفءر مويى ايله عمء اهلويوب شرعى لازم كلانء
برهنه قوبوب حءل شرع شريفءه كسءهءه اءى اءدرمءى و تزوير و تشبء و
شهء زورء حزر اهدوب قضيهءه مءلى اولمهانء
دفاءءرء مويوب تمام حء اوزره اولنء و تفتيش تمام اولدقهءه نمءدار كسءهءك
حقوقى الهولءوك و اءوانيهءه منءر اولدوغء
و فومى اوزره بازوب بلفرءى

ქართული თარგმანი

დაინერა. ალი ქეთხუდას ებოძა. დაინერა 2 ზილ-კაადეს

არზრუმის ბეგლარ-ბეგს და ყადის ჰუქმი ებოძათ მასზე, რომ ამჯერად ქართველ ტომთაგან ვარაზა და ქეიჰუსრევის აზნაურებმა ოსმალეთის სახელმწიფოს რეაიადან გარკვეული რაოდენობის ქონება და შემადგენლობა გაანადგურეს და ნაწილი სოფლებისა დაანგრიეს. მთელ რეაიასა და მოსახლეობას დიდი ზიანი მიაყენეს და სანყენია ასეთი ბოროტება რომ ჩაიდინეს. არტაანის ყადისა და დაბრაქეთის ციხის

მეციხოვნეები საშინელ ტანჯვაში ამყოფეს. ამაზე ვრცელი დავთარი შეადგინეს. მას ბეჭედი დაუსვეს. ბედნიერების კარზე სასწრაფოდ გააგზავნეს. ამასთანავე ხსენებული დავთრის ერთი ასლი გადაიღეს. ხალხის შესამონშებლად თქვენ გამოგეგზავნათ. ასე იყოს, აქედან გამომდინარე ვბრძანებ, რომ თუ იგი ჩემს პატიოსან ჰუქმთან ერთად მოაღწევს აქამდე ხსენებულ დავთარზე მეთვალყურეობა იქნება დანესებული, ამასთანავე ის როდესაც გამზადდება, მაშინ თქვენთან ერთად გაიგზავნება. მისი დაკარგვის შემთხვევაში საჭირო იქნება მისი პოვნა. ერთხელაც კითხვა წამოიჭრება, მისი გაყოფა შეუძლებელია, განკარგულების ქვეშ იქნება მოქცეული. სადაო მინები ყადის მარიფათის თანახმად, შარიათის ძველი კანონების საფუძველზე იქნება შემონმებული. ასე იქნება განხილული. ხსენებული არზის თანახმად, პატიოსანი შარიათის სამართლის მიხედვით, არსებული სამართალი დადგინდება. გარკვეული დროის შემდეგ, ეს ბოროტება სიფაჰიებზე აისახება. მოკლე არზის თანახმად თუ დაინერება. ასე იცოდეთ. იგი შემოკლებული შარიათის მიხედვითაა. შარიათის მიხედვით, საჭირო საქმეები გაირკვევა. პატიოსანი შარიათის თანახმად. თუ ვინმეს საქმე არ გამოუვა, ცილისწამება ვერაგობისა მშვიდობიანობითა და სიკეთით შეიცვლება. შედეგად, სასწრაფოდ არსებული ვითარება შეიცვლება. სრული სამართალი იქნება. შემონმება სრულად იქნება. რა ოდენობის სამართალი იქნება ვილაცეებისაგან, რა მდგომარეობა იქნება იმის მიხედვით ჩაინერება. ასე იქნება, იცოდეთ.

۸۷۲
 أرض روح ابله بکسته حکم. ارواۃ یکی موزد علی و علی بن مشائخ مکون کوریزد روح بوند
 لفتح خروج اولدند فوج بوارو جائیده ایم ابدین بخش ایچی عودد و کئی او مالک کوند بوند
 موقت لکه کیم نایق و هاسکی لدلور اولن سباجه ندقه بیلین زو فیلیم کور کور و
 نایم ایزدین نایم کسته ستره سس نایم قره حوز نایم خلعت ساکن لدلور نه وزیر هر بایزده
 کشتن بر تقو و بر علی نایم کسته لریقله وزیر و ابدین بخش مغانا کیم هر ز اولده مضمور
 و مضمور نایم هر که بوند بر بورد خانه و غیر بایم و واسطه سبیل عا دلایم فقلعت
 قصر ابدین صله شمنده که لدلور حوز اشاعه مذکور بورد خانه و توری که ابدین کلایم
 اولدایم ایکی برفخانه دیو که خبر بزم کتور حکم مذکور هر و ابدین مظمور لدلور
 کتور و بیزم سره برفده و ابدین لدلورین ما و اوجه سوزله اولدند فوج بوقی هر وزیر هر بایزده
 اولد اتمه سله مکون مغانه و برفجه مذکور هر اولد و فوج نایم کتور هر کیم اولد
 ابدین بزم لدلور کتور کیم و توری هر حوزی سوس مظمورین کیم و اوقف لدلور و مظمور
 فوجی سسک حضور مده از زمین ابدین و بوا ابدین سسکنت و بیزم بزم کتور کیم
 یکا ماملت و بیزم اوقف ایله لدلور بوزایم و بیزم اولدایم سسکنت بیزم و اوله ماملت ایله
 مذکور که احوالی سوسینوی و اوقف ابدین ابدین فوجی مضمور کتور بایزده
 سس و از مضمور ایله بیزم و بوجایه ابدین که احوالی و لای مضمور ابدین ابدین
 تقسیر ایلیون کتور فوجی لدلور حوز ابدین فوجی ایلیون کتور بایزده لدلور
 سباجه بزم حوز ابدین کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور
 سوس برفده مضمور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور کتور
 بایزده

بازلسی بکلریکیه حکم که اردہاں بکد میرزا علی دام عزہ عدۃ شہادتہ
مکتوب کوندروپ یوند
اندم سرج اولدقده یوقارو جانید فہم ایدوب تجرا ایچوس عزوبندہ دکان ادملر
کوندروپ
سجاغندہ اگرث نام فریہدہ ساکن اولور اولتہ سیاحیلرندن ہیلتی اوغلی محمد
نام سیاحی و کندوبہ
تایح مہراب نام کمنہ شہرہ تابح قزدرہ نام محلہ ساکن اولور بندہ مزبور
محمد بانندن
کنشہ پیر نظر و بہر علی نام کمنہ لر قبیلندہ مزبور حرامیلرک مقدا بکلر
اولان منصور
و مقصود نام ملحدلرک اوغللر تيمورخاں و غیریلری واطہیلہ متارالہت قتلندہ
فقد ایدوب سہمناک اولدوغی ائنادہ مذکور تيمور خاں مزبور محمدت اوزہ کلوب
اولداخی اکا بر طفاں ویردوک جبرلرید کتورمکلہ مذکور محمد و مہراب
مقتمز اولوب
کتوردیلوب شہ غریبہ مراجعت اولنوب ماجراد سواں اولندقدہ مرقوم محمد
مزبور تيمورخاںک
اون ائنادہ اوبندہ کلوب طفاں ویردوک و مذکور مہرابی دفعاتلہ قزلبادہ
کوندردوک اقرار
ایدوب سبج اولندقدن مکرہ مزبور محمدہ سن بنوم مظاہیر لکن واقب اولدوغت
اوزرہ
خیر بیرمکن خصوصتدن فراغت ایدیم دیوامید و استمال ویرلوب بدی کونہ دکن
یک مہلب ویرمس اوقایلہ اورانی بولایم دیوب اولداخی سبج اولوب رواں
حاکم ایلہ
مذکورلرت احوال سوپلشوب داخی اوراصل اہل نادت حقلمندن کلنک باہندہ
سہ و احتیماہ ایلیہس و بوجانیدہ اولنلرک احوال داخی مقتضای شہ
شریف اوزرہ
نفتہ ایلیوب کورمس عرض اولندوغی اوزرہ فساد ایلدکلریس نایب اولورہ
سپاہیلر ایہ حیسر و عرض ایلیوب دکللر ایہ شرعلی لازم کلن اجرا ایدوب
بریندہ قویوب
شہ غریبہ محارف کمنہ یہ ایس ائدرمیہ سن لاز المرس اولانی بازوب
بلدرہن

ქართული თარგმანი

დაინერა

არზრუმის ბეგლარ-ბეგს ჰუქმი ებოძა მასზე, რომ არტაანის ბეგმა მირზა ალიმ, იყოს მასზე მუდამ სიდიადე; ჩემი ბედნიერების კარზე წიგნი გამოგზავნა. ამას წინათ როდესაც იგი დაჭრილ იქნა, ზემო მხარეში გონიერება გამოიჩინეს. ჯაშუშობისათვის ყაზინამდე ხალხი გააგზავნეს. ისინი სანჯაყში, ეგრეჯის სახელწოდების სოფელში დაბანაკდნენ. ოლთის სიფაპთაგან ფოლთიოლი მეჰმედის სახელწოდების სიფაპი და მისადმი დაქვემდებარებული მიჰრაბის სახელწოდების პირი, სახელმწიფოსათვის დაქვემდებარებული კიზილ დერეს სახელწოდების რაიონში დაფუძნდნენ. იმავე ხსენებული მეჰმედისგან წასული ფირ ნაზარი და ფირ ალის სახელწოდების პირები მათი მხარისკენ გაემართნენ, ხსენებულ მძარცველებს უწინდელ ბეგებს მანსურსა და მასკუდის სახელწოდების უღმერთოთა შვილები თიმურჰანი და სხვები დროთა ვითარებაში ხსენებულების დასახოცად/ ბოროტი სურვილებით / იყვნენ. რადგანაც ამაში მათი წილი იყო, ხსენებული თიმურჰანი აღნიშნული მეჰმედის სახლში მოვიდა. მანაც მას გარკვეული ხასიათის ამბები მოუტანა. ხსენებული მეჰმედი და მიჰრაბი დაეჭვდნენ და ამბები მოახსენეს. პატიოსანი შარიათის კითხვებით მიმართეს. ამ შემთხვევაში რადგანაც კითხვები წარმოიშვა, ხსენებული მეჰმედი აღნიშნულ თიმურჰანის სახლში მოვიდა ამ დროს ამბავი რომ მიუტანა და ხსენებული მიჰრაბი ხშირად ყოზილბაშებთან იგზავნებოდა. გამოუტყდა დოკუმენტის სიჯილის¹ გაცემის შემდეგ, ხსენებულ მეჰმედს აუნყა: შენ მე მატყუებ; თუმცა ამაზე დრო რადგანაც არის, ამბავს მომახსენებ, რომ მტრობაზე უარს ამბობო, ითქვა. საიმედო დახმარებას გამიწევ. შვიდ დღემდე მე ვადის გადადებას გაძლევ. ხმლით გექნება ჩემთან საქმეო, უთხრა. მანაც სიჯილი – დოკუმენტი მოიშველია. ერევნის განმგებელთან ხსენებულის მდგომარეობას აუნყებდა. მანაც ცუდი ვითარების გამო მდგომარეობის გამოსწორება სცადა. ყურადღება არ დაიკლო. ამ მხარეში არსებული ვითარებაც აუცილებლად პატიოსანი შარიათის მიხედვით შეამონმეთ. და ასე იცოდეთ. გაცემული არზის თანახმად ცუდი ვითარებიდან სანამ მტკიცე არ იქნება მდგომარეობა, სიფაპებიც დატყვევებულები იქნებიან არზით. ასე მოიქცევით, შარიათის მიხედვით აწარმოეთ სამართალი. მის ადგილზე გააკეთეთ ყველაფერი. პატიოსანი შარიათით ვინმეს მტრად ნუ გამოეკიდებით. თუ საქმეებს არ გააკეთებთ, საჭირო არზით დაწერეთ. ასე იცოდეთ.

¹ სიჯილი – რეგისტრი, სადაც ყადები წერდნენ სასამართლო გადაწყვეტილებებს, პუჯეთებს, ილამებს, ყოველგვარ დოკუმენტს, რომელიც ცენტრალური ხელისუფლებისაგან გაიცემოდა.

Mr. Nodar Shengelia

SEVERAL DOCUMENTS FROM “MUHIME DEFTER” ON SOUTH GEORGIA

Summary

The documents below concerning South Georgia were taken from approx. 300 volumes preserved in the Archive of the Council of Ministers in Istanbul. The sources are regarded the best out of the ones concerning both the Ottoman Empire and the Georgian regions, such as: Kakheti, Kartli, Imereti, Guria, Ajara, Samegrelo and Tao-Klarjeti (South Georgia). Each dated and coded document is a complex Arabic manuscript. Below there are the originals and their translation into Georgian.